

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Η ΠΛΟΚΗ ΤΟΥ ΕΥΝΟΥΧΟΥ

Πυρήνας της υπόθεσης του *Ευνούχου* δεν είναι η συνήθης θεματική της Νέας Κωμωδίας, ο «μετ' εμποδίων» δηλ. έρωτας ενός νεανικού ζευγαριού, το οποίο πρέπει να υπερκεράσει όλες τις αντιρρήσεις των γονέων και κάθε αντιξοότητα, για να οδηγηθεί στο ποθητό και αίσιο τέλος. Πυρήνας εδώ είναι οι προσπάθειες της εταιράς Θαιδας να αποδώσει στους οικείους της μια νεαρή και γνήσια Αθηναία, την Παμφίλη, την οποία κάποτε απήγαγαν οι πειρατές και την πούλησαν ως δούλη και η οποία τώρα βρίσκεται υπό την προστασία της. Κινητήρια δύναμη είναι η αγάπη της γι' αυτήν την κοπέλα, γιατί μεγάλωσαν μαζί σαν αδερφές, όπως λέει, και στόχος της να κερδίσει μέσω αυτού του *beneficium* εϋνοια και νομική προστασία, ως *peregrina* που είναι η ίδια, εκ μέρους των συγγενών της κοπέλας.

Γύρω από αυτόν τον πυρήνα κινούνται δύο ερωτικές υποθέσεις. Η πρώτη από αυτές παρουσιάζεται εξ αρχής σύνθετη και πολύπλοκη: ο στρατιώτης Θράσων και ο νεαρός Φαιδρίας είναι και οι δυο τους εραστής της εταιράς Θαιδας και μέσα από ένα είδος «αγώνα δώρων» προσπαθούν να την κερδίσουν, ο καθένας φυσικά για τον εαυτό του. Η δευτερεύουσα υπόθεση δεν τίθεται εξ αρχής ούτε και έχει προϊστορία: δημιουργείται καθώς εξελίσσεται η πρώτη και εντελώς τυχαία: ο Χαιρέας ερωτεύεται εντελώς ξαφνικά την Παμφίλη και για να την αποκτήσει μεταμφιέζεται σε ευνούχο – απ' όπου και ο τίτλος της κωμωδίας.

Οι δύο ερωτικές ιστορίες είναι ωστόσο στενά δεμένες μεταξύ τους, τόσο από άποψη πλοκής, όπως θα φανεί παρακάτω, όσο και τυπικά, αφού ο Χαιρέας είναι ο νεότερος αδερφός του Φαιδρία, ενώ η Παμφίλη είναι το δώρο που έστειλε ο στρατιώτης στην εταιρά Θαιδα.

ΠΡΑΞΗ Ι. Με μια τεχνική *in medias res* καλείται ο θεατής να παρακολουθήσει στην εισαγωγική σκηνή (I.1) το συναισθηματικό ξέσπασμα ενός τραγικά κωμικού *exclusus amator*, του Φαιδρία, ο οποίος αντιμετωπίζει τώρα επί σκηνής, το δίλημμα, εάν πρέπει να δεχθεί την πρόσκληση της άσιατης και άπιστης ερωμένης του, η οποία τον ξανακαλεί στο σπίτι της, το δίλημμα δηλ. εάν θα δεχθεί να γίνει παίγνιο στα χέρια μιας εταίρας ή αν θα επιδείξει τον πρόποντα ανδρισμό. Σύμβουλός του σ' αυτό το αδιέξοδο είναι ο πιστός του δούλος Παρμένων, ο οποίος με την απαιτούμενη σοβαρότητα και την αγροδιαίτη σοφία επιχειρεί με τη γλώσσα της λογικής να συνεντίσει έναν παράφρονα εραστή υποδεικνύοντάς του να φερθεί σαν άντρας.

Η συνάντηση των δύο εραστών, που ακολουθεί (I.2), θα εξαφανίσει κάθε ίχνος επιρροής του Παρμένωνα, αλλά και κάθε ίχνος αντίστασης του ερωτοχτυπημένου Φαιδρία μπροστά στην εταιρική μαγεία. Η παρουσία της νεαρής εταίρας είναι θετικά εντυπωσιακή. Δηλώνει ότι αγαπά τον Φαιδρία αποδεικνύοντας ως άτοπα και άδικα τὰ σχόλιά του, και «περνά» επιτυχώς το «τεστ ειλικρίνειας», που της επιβάλλει ο λογοκριτής Παρμένων, όταν αυτή αυτοβιογραφούμενη αποκαλύπτει ότι ο αποκλεισμός που επέβαλε στον Φαιδρία οφείλεται στο γεγονός ότι ο στρατιώτης της έχει φέρει ως δώρο μια κοπέλα, η οποία αποδείχθηκε – χωρίς αυτό να το γνωρίζει ο στρατιώτης – ότι είναι η κοπέλα με την οποία μεγάλωσαν μαζί στη Ρόδο, όταν η ίδια κατοικούσε εκεί· την κοπέλα την είχε δωρίσει στη μητέρα της ένας έμπορος αγοράζοντάς την από πειρατές, οι οποίοι την είχαν απαγάγει από το Σούνιο. Σκοπός της Θαΐδας είναι να αποσπάσει την κοπέλα από τον στρατιώτη και να την αποδώσει στους δικούς της. Μάλιστα έχει εντοπίσει τον αδερφό της κοπέλας εδώ στην Αθήνα, τον Χρέμη, με τον οποίο πρόκειται να συναντηθεί σύντομα. Ο στρατιώτης όμως κωλυσιεργεί διαρκώς και την εκβιάζει να διώξει τον Φαιδρία, εάν θέλει να της παραδώσει το δώρο. Γι' αυτό η Θαΐδα ζητά τώρα από τον Φαιδρία να δεχθεί τον «αποκλεισμό» του για δύο ημέρες ακόμη.

Ο Φαιδρίας αρχικά οργίζεται, πιστεύοντας ότι πρόκειται για άλ-

λη μια εταιρική παγίδα. Αισθάνεται περιφρονημένος, παρόλο που ο ίδιος της έχει αγοράσει δύο δώρα, έναν ευνούχο και μια Αιθιοπίδα. Στη συνέχεια όμως συμφωνεί, και με μια παρωδία αποχαιρετιστήριας σκηνής εραστών δηλώνει πως θα αποσυρθεί στο αγρόκτημά του αυτοβασανιζόμενος για δύο ημέρες.

Πράξη II. Η πρώτη σκηνή της β' πράξης αποτελεί συνέχεια της προηγούμενης αλλά και επανάληψή της. Προωθεί ωστόσο την υπόθεση – παρά τις σχετικές αντιρρήσεις του Δονάτου¹ – αφού ο Φαιδρίας «βγαίνει από τη μέση» αφήνοντας ελεύθερο το πεδίο δράσης τόσο για τη Θαιδα όσο και για τον στρατιώτη. Εάν στην προηγούμενη σκηνή είχαμε τον αποχαιρετισμό των δύο εραστών (στ. 190-196), εδώ επαναλαμβάνεται άλλη μία σκηνή αποχαιρετισμού, τώρα όμως μεταξύ Φαιδρία και Παρμένωνα, η οποία λειτουργεί ως κωμικό αντίβαρο στο εκεί μελοδραματικό ξέσπασμα και συγχρόνως ως προοικονομία της αδυναμίας του Φαιδρία να τηρήσει την υπόσχεσή του.

Αναχωρώντας ο Φαιδρίας για την εξοχή διατάζει τον Παρμένωνα να παραδώσει τα δύο δώρα του στη Θαιδα και να παρακολουθεί από κοντά την υπόθεση ενεργώντας ο ίδιος ως αποτρεπτική δύναμη των προσπαθειών του στρατιώτη.

Ενώ ο Φαιδρίας έχει αποχωρήσει, από μακριά πλησιάζει ο παράσιτος Γνάθων – ένα νέο πρόσωπο της υπόθεσης, προερχόμενο από τον Κόλακα του Μενάνδρου, και εκπρόσωπος της *altera pars* – συνοδεύοντας μια πανέμορφη κοπέλα, την Παμφίλη, δώρο του στρατιώτη για τη Θαιδα.

Η σκηνή II.2 είναι ένας μακρύς κωμικός μονόλογος του Γνάθωνα – διακόπτεται μόνον σποραδικά από κάποια ηθικολογικού περιεχομένου σχόλια του Παρμένωνα – με θέμα τη νέα *ars parasitandi*

1. Βλ. Α. Τρομάρας, P. Terentius Afer, *Eunuchus*. Εισαγωγή, Κείμενο, Σχόλια, Θεσσαλονίκη 1991, εισαγ. σκηνής II.1 (Εφεξής το έργο αυτό θα δηλώνεται στις παραπομπές ως 1ος τόμ.).

που έχει επινοήσει ο ίδιος και την οποία εκθέτει με ζήλο αρχηγού φιλοσοφικής σχολής. Ο μονόλογος αυτός είναι άσχετος προς την υπόθεση και δεν συμβάλλει στην εξέλιξή της. Είναι μια αφήγηση *extra causam*, που αποσκοπεί στην πρόκληση γέλιου και στη χαλάρωση του θεατή². Τα μόνα στοιχεία που τον συνδέουν με την υπόθεση είναι η παρουσία της Παμφίλης και του κρυμμένου στο πρόθυρο της Θαΐδας Παρμένωνα. Η λογομαχία μεταξύ παράσιτου και δούλου, ως εκπροσώπων δύο διαφορετικών κυρίων, είναι αναπόφευκτη· αν και βραχεία, επαναφέρει όμως έντεχνα την υπόθεση στο προσκήνιο. Μετά την παράδοση του δώρου ο παράσιτος αποχωρεί, ενώ από μακριά πλησιάζει ένα άλλο νέο πρόσωπο. Είναι ο μικρότερος αδερφός του Φαιδρία, ο Χαιρέας, ο οποίος έρχεται βιαστικός και αλαφιασμένος.

Η σκηνή αυτή (II.3), όσο κι αν ξενίζει με την ανατιολόγητη εμφάνιση του Χαιρέα, είναι ωστόσο πολύ ουσιαστική, γιατί ορίζει άμεσα το ενεργούν πρόσωπο, τα κίνητρα και τους στόχους της δευτερεύουσας πλοκής. Ο Χαιρέας δηλώνει στον Παρμένωνα ότι είναι ερωτευμένος τρελά και κεραυνοβόλα με την άγνωστη γι' αυτόν και θεωρούμενη ως δούλη Παμφίλη, την οποία είδε μόλις πριν από λίγο στον δρόμο, καθώς την οδηγούσε ο παράσιτος στο σπίτι της Θαΐδας. Ο Παρμένων αστεεινόμενος δηλώνει πως θέλει να τον βοηθήσει. Έτσι, επιπόλαια στην αρχή, σοβαρά και εξ ανάγκης στη συνέχεια³ επινοεί και καταστρώνει το σχέδιο της μεταμφίσεως του Χαιρέα σε ευνούχο και της παράδοσής του στη Θαΐδα αντί του πραγματικού ευνούχου. Με τον τρόπο αυτό όχι μόνον προωθείται άμεσα και γρήγορα η δευτερεύουσα πλοκή, αλλά δημιουργείται συγχρόνως και μία νέα, άκρως ενδιαφέρουσα πηγή έντασης.

Πράξη III. Τώρα πρέπει, εκ των πραγμάτων πλέον, να προωθηθούν και οι δύο υποθέσεις. Στην πρώτη σκηνή (III.1) έχουμε την

2. Για την προέλευση της σκηνής και τα συναφή προβλήματα βλ. 1ος τόμ., εισαγ. σκηνής II.2.

3. Βλ. 1ος τόμ., εισαγ. σκηνής II.3.

πρώτη εμφάνιση του ερωτικού αντιπάλου τού Φαιδρία, του στρατιώτη Θράσωνα, ο οποίος ως χαρακτήρας προέρχεται από τον Κόλακα του Μενάνδρου. Συνοδευόμενος από τον παράσιτο έρχεται να προσκαλέσει τη Θαΐδα σε τραπέζι. Μεγαλορρήμων και κομपाστής, αφηγείται ιστορίες από τη στρατιωτική ζωή και μιλάει για νίκες, όχι όμως με το σπαθί, αλλά για νίκες στο πεδίο της ευφράδειας και της εξυπνάδας. Ο παράσιτος επικροτεί και επαυξάνει μονίμως. Τον συμβουλεύει συγχρόνως να κεντρίζει τη ζήλια της Θαΐδας επιδεικνύοντας τάχα ενδιαφέρον για την μικρή Παμφίλη. Η συμβουλή αυτή, αν και φαίνεται συμπτωματική εδώ, προοικονομεί τη μελλοντική ρήξη μεταξύ Θράσωνα και Θαΐδας στη σκηνή IV.1.

Η Θαΐδα ακούγοντας τη φωνή του στρατιώτη βγαίνει από το σπίτι της και τον συναντά (III.2). Ενώ πρόκειται να αναχωρήσουν για το σπίτι του Θράσωνα, εμφανίζεται ο Παρμένων με τα δώρα του Φαιδρία, την Αιθιοπίδα και τον ψευδο-ευνούχο Χαιρέα. Η σκηνή της παράδοσης των δώρων είναι εντυπωσιακή, καθώς όλοι τους μένουν έκθαμβοι από την ομορφιά του ευνούχου – αντιδρώντας, φυσικά, διαφορετικά ο καθένας –, ενώ η ευγλωττία και η πλαστή ευγένεια του Παρμένωνα εντυπωσιάζουν αντιπαραβαλλόμενες προς το υβριστικό λεξιλόγιο του αντίπαλου ζεύγους.

Η εταιρά ευχαριστεί τον Παρμένωνα και οδηγεί τα δώρα στο σπίτι της, εισάγοντας έτσι έναν λύκο στη στάνη των προβάτων, όπως αυτό φαίνεται βέβαιο για τους θεατές, και αναχωρεί ακολουθώντας τον στρατιώτη. Συγχρόνως δίνει οδηγίες στη δούλη της Πυθιάδα για την περίπτωση που εμφανιστεί ο νεαρός Χρέμης, αδερφός της Παμφίλης. Από εδώ και εξής οι δύο υποθέσεις θα εξελιχθούν με γοργότερους ρυθμούς, αρχίζοντας να εμπλέκονται μεταξύ τους και να επηρεάζουν η μία την άλλη.

Στη συνέχεια (III.3) εμφανίζεται ο καχύποπτος, άπειρος από γυναίκες και subrusticus Χρέμης, ξεσηκώνοντας άφθονο γέλιο στους θεατές, που διαπιστώνουν πως οι υποψίες του για τη Θαΐδα είναι εντελώς αβάσιμες. Η Πυθιάδα, ακολουθώντας τις οδηγίες της εταιράς, τον στέλνει με τη συνοδεία της Δωριάδας στο σπίτι του στρατιώτη για να την συναντήσει εκεί.